

KORUNK KÖNYVTÁRA

V.

LIGETI ERNŐ

A PÁNEURÓPAI
MOZGALOM

1926

„KORUNK” KIADÁSA
CLUJ-KOLOZSVÁR

KORUNK

Világnézeti havi szemle. Szerkeszti: DIENES LÁSZLÓ
CLUJ-KOLOZSVÁR

Megindult 1926 elején. — Megjelenik havonta 80 oldalon.

A KORUNK első nyolc számának főbb cikkei:

Dienes László: Korunk problémája. — Czakó Ambró: Kereszténység és modern élet. — Elekes Miklós: Korunk neurozisa. — Hamburg József: A cionizmus az emberiség mérlegén. — Beder Sándor: Középeurópa gazdasági problémája. — Turnowszky Sándor: A proporcionalitás és a román választójogi javaslat. — Kassák Lajos: Az új művészet él. — Ligeti Ernő: A demokrácia válsága és a diktatúrák. — Lakatos Imre: Amerika és Európa. — Ligeti Sándor: Homocentrizmus a társadalmi tudományokban. — Dosztojevski: Egy neveléses ember álma. (Elbeszélés.) — Alexander Guidony: Dizzy. (Szatirikus regény.) — Berdjajev: A Renaissance vége. — Sinkó Ervin: Existencia és látszat. — Bálint László: Az industrializmus válsága. — Neufeld Béla: A tudatalatti problémája. — Fábry Zoltán: Epistola in carcare et vinculis. — Salamon László: Ambíciók alkonya. — Vámbéry Ruzstem: Úr és kereskedő. — Földessy Gyula: Ady harcai. — Braun Soma: Az új orosz regény. — Szántó Hugó: A győzedelmes metafizika. — Pfeifer Zsigmond: Freud és a pszichoanalízis. — Planck M.: A fizika forradalma. — Hevesy Iván: Chaplin. — Földessy Gyula: Spengler alapvető eszméinek kritikája. — Németh Antal: Az európai színházi kultúra mai helyzete. — Radóné Kempner Magda: Integrállények. (Regény.) — N. Apáti Jolán: A montessori gyermekotthon. — Ligeti Pál: Új Pantheon felé. — Panait Istrati: Movila, a vezér. (Elbeszélés.)

Krishnamurti, az új Messiás. — A bordeauxi „Könnyező Madonna“ és a newyorki szadista-klub. — A szellemi munka eliparosodása korunkban. — A szellemi összeműködés nemzetközi intézete. — Szabad vallástudományi előadások Budapesten. — Hare Einstein körül. — A konjunktura-barométer. — A kultúrák körforgása. — Életmeghosszabbító intézet Amerikában. — Mne Curie és a Francia akadémia. — Az elemek átváltozása és a modern anyagforgalom. — A Golfáramlat szabályozása. — A Hauck eset. — A progresszív Ausztria. — Szavalókórusok és szabadszínpadok Oroszországban. — Filmkultúra számokban. — A reklám. — Raymond Duncan. — A napgép. — A Népszövetség fiaskója. — A gépművészet. — A nemek relativitása. — Ghandi és Európa. — A testkultúra és az Egyház. — A szürrealizmus. — Az utolsó elem. — A világegyetem mozgása. — Szerves-sugárzás. — Büntetőjoggal a háboru ellen. — Az új orosz nő. — Irodalom és napisajtó. — Az orosz film.

KORUNK KÖNYVTÁRA

v.

LIGETI ERNŐ

A PÁNEURÓPAI
MOZGALOM

1926

„KORUNK“ KIADÁSA
CLUJ-KOLOZSVÁR

67358

A PÁNEURÓPAI MOZGALOM

Briand a locarnói egyezmény aláírása után Londonban: Öreg ember vagyok, de azt hiszem, én még láthatom az Európai Egyesült-államokat . . .

A párisi békeszerződések a világháboruban vívódó Európa számára nem teremtették meg a nyugalmat. Hovatovább tiz esztendeje lesz, hogy megtörtént kontinensünk új földrajzi felparcellázása és mindinkább beigazolódik *Spengler* kísérteties jóslata, hogy Európa számára nincs kiút, kulturájának éppen úgy el kell pusztulnia, mint annak idején a római világbirodalomnak. Amerre nézünk, mindenütt belső nyugtalanságok feszülnek. Ma sokkal több katona áll fegyverben, mint ezerkilencszáztizennégyben. És ha kitör az új háború, menthetetlenül elvész Európa. Sajnálatosképpen nagy népi tömegek, elbódítva győzelmük mámorától még ma sem látják be, hogy számukra is ütni készül az utolsó óra. Egyes államok még ma is a fascizmus módszereinek alkalmazásáról álmodoznak, elfelejtve, hogy az ad absurdum vitt nemzetiségi elveknek előbb-utóbb össze kell ütközniök egymással.

Egyik oldalon a nemzeti elkülönülés jelszava. A másik oldalon azonban mindinkább erősödik a nemzetek összefogásának eszméje. Ez utóbbinak valósággá válása a *Népszövetség* alakulatában tükröződik vissza. A Népszövetség azonban még ma, Németország felvétele ellenére sem az az ideális alakulat, amely feleslegessé tenné az európai békeszándéokra irányuló többi alakulatokat. A nem hivatalos jellegű népszövetségi ligák, az interparlamentáris unió, az International Law Association, a békeegyesületek egész sora, a Pen-klub, az Intellektuális összeműködés és más hasonló társadalmi képletek sietnek a genfi népszövetség segítségére, hogy közreghassanak annak egyoldalúsága és merevsége megváltoztatásában. Nem üres pacifizmus mozgatja a békevágy új alakulatait, de történeti szükség, reális követelmény. Nem ideális elgondolás köttette meg Locarnot, a német-francia káliegyezményt, a német-francia-belga vaskartellt, de az európai gazdasági

élet borzalmas nyomása. A mai pacifista törekvéseket a józan ész és a jobb belátás szele dagasztja és ez teszi lehetővé, hogy a tegnapi utópiája: az Európai Egyesült Államok ma már egyik-másik hivatalos és döntő politikai tényezőik eszmekörébe is beszívárgott.

Páneurópa elődei

Az európai egyesült államok gondolatát nem ma találták ki. A német *Kant*, a francia *Sully*, az angol *William Pen*, az olasz *Mazzini* már sokat elmélkedtek, hogy miként lehet az örök béke honát felépíteni. A világháború előtti hágai békekonferenciák évről-évre keresték a módját a nemzetközi béke morális kötelezettségének. Népi csoportok együttműködésének gondolata a világháború kellős közepében is izzik. *Friedrich Naumann* megírja a *Mitteleurópát*, amelynek legfőbb hibája az, ami hibája volt annakidején *Napoleon* elképzelésének: fegyveres hatalomra támaszkodva egy új európai blokk gerincévé egyetlen államot akar tenni. Az európai egyensúly gondolata, a sokat emlegetett *balance of power* az állam és az emberiség közé az állameszervezők kiképzésének szükségességét iktatja.

A világháború befejezése után megalakult Népszövetség, legalább is papíron, a népek együttműködésének intézményes teljességére törekszik. *Wilson* ideája gyönyörű, csak az összetákolt, hevenyészett intézményből még hiányzik a wilsoni szellem. Az önrendelkezési elvet szántszándékosan kijátszó, a legyőzöttekre rákényszerített béke revízióját eleve kizáró intézmény a gyakorlatban köztudomásszerűen hosszú évekig csaknem munkaképtelennek bizonyult. Ismert számos hibájának felsorolásával nem akarjuk untatni az olvasót. Ám ki kell emelnünk egy eredendő hibáját, amely a Népszövetség tevékenységének már első hónapjaiban nyilvánvalóvá vált, noha e hiba talán éppen az elképzelés előnyeiből eredt. A genfi népszövetség a világot akarta megszervezni, holott nekünk egyelőre arra van szükségünk, hogy az egyedüli lecsúszott kontinens, Európa szerveztessék meg. Mint ilyen, e szervezet torzó maradt. Északamerika nem akar részt venni benne, Oroszország még kevésbé. Ellenben a hibás kiindulási statútumok révén mód adatott ügyeinktől teljesen távol eső exotikus államok számára, hogy ők döntenek európai ügyek felett. Brazília kikérné magának, ha például Románia beavatkozna belső ügyeibe. De nekünk tudomásul kellett vennünk, hogy egy *Mello-Franco* elvi jelentőségű döntéseket provokáljon ki az európai negyvenmilliók kisebbség létkérdésében. Az amerikai államok

szentségnek tekintik a *Monroe*-elvet. Az északamerikaiaknak a népszövetségtől függetlenül, az alkotmányon kívül meg van a maguk pán-amerikai kongresszusa is, amely évről-évre összeül, hogy saját kontinensük, tehát Délamerika dolgában is tanácskozzon. Közelmúltban pedig tanui lehettünk egy *pánázsiai* kongresszus létrejöttének is. Brazília kilépése a Népszövetségből végre megérttette egyik-másik vezető politikussal, hogy ujjá kell szervezni a Népszövetséget és bele kell illeszteni a kontinentális államesoportok rendszerébe, olyanformán, hogy az egymásrautalt államok *földrész* szerint szervezkedjenek és csak ezután tömörüljenek a kontinensi népszövetségi csoportok egy magasabb egységébe. Európa az európaiaké e gondolat már nem idegen a Népszövetségben és ennek egyik jele, hogy a legutóbb összegyűlt népszövetségi tanácskozáson már *külön* folytattak, bár nem hivatalos formában, beható eszmecsere-t Európa politikusai.

Páneurópa és a földrajz

A kizárólagos „európai“ együttműködés szerencsés formáját gróf Coudenhove-Kalergi találta meg, akinek 1923-ban megjelent *Páneurópa* című könyve frappáns pontossággal vázolja fel a problémát és annak megoldására kínálózközöket. Coudenhove nem abból a közismert tételből indul ki, hogy Európa természeténél fogva zárt, összefüggő földrajzi egység, noha e tételt minden tekintetben alátámasztja az új földrajzi tudomány, a *geopolitika* is, amelynek első rendszerét *Ratzel* építette ki, majd a svéd *Kjellén* emelte igen magas színvonalra. A geopolitika tanításai szerint az állam „nem egy jogalany csupán, amelyet a történelmi fejlődés és a metafizikai fogalmak perspektívájából kell nézni“, hanem kész földrajzi adottság, amely egy népközösséget ugyanazon a talajon meghatároz és amelyet biológiai, geográfiai, néprajzi, klimatikus ismérvek szerint kell figyelembe venni. Paul Göhre volt államtitkár „Die Vereinigten Staaten von Európa“ című értekezésében döntőjelentőségűnek Páneurópa kérdésében épen a geopolitikai szempontot mondja és e szempont illusztrálásaképen utal például Japán, Kína, Siam, Annam, Elő- és Hátsó-India elválaszthatatlan összetartozandóságára, amelynek főoka nem más, mint az oceáni monsun, amely meghatározza az élet-tér klímáját és ezzel megadja a növényi, állati és emberi együttműködés világának megmásíthatatlan kereteit. Coudenhove tagadja, hogy Európának földrajzi beosztása megállhat a keleti határon, az oroszországi Ural hegységnél. Szerinte a lakható világ a

következő öt kontinensre oszlik: Eurázia, Afrika, Ausztrália, Észak-amerika, Délamerika. Coudenhove értelmezésében tehát Európa külön politikájánál nem a tradicionális földrajzi meghatározás a jelentős politikailag és gazdaságilag, mint inkább a *technikai* körülmény, amely lehetővé teszi, hogy a Páneurópába tartozó népek között az érintkezés intimebbé és könnyebbé váljék. „A világ naponta kisebb lesz, mert a gyorsvonat gyorsabb, mint a postakocsi, a repülő pedig egyazon idő alatt összehasonlíthatatlanul nagyobb távolságokat szel át, mint a lovas és Páris-Berlin között légvonalban csak annyi a távolság, mint az antik világban Athén és Thebe, vagy a renaissance idején Bologna vagy Ferrara között”. A földrajzi távolságok e technikai megrovidítése következtében Európa valóban elképzelhető egyetlen országgént. Európa keleti és nyugati határai között nincsenek nagyobb távolságok, mint a multban egyes európai államok nyugati és keleti határai között voltak.

Szögezzük tehát le, hogy Coudenhove Páneurópai *politikai* fogalma nem esik egybe sem Európa régebbi földrajzi fogalmával, sem Európa történeti és kulturális határaival. Páneurópa tervezete magában foglalja a *kontinentális* Európa összes demokrata és féldemokrata államait „Izlandot is beleértve, amely Dániával perszonálunióba lép”. Coudenhove *Angliát kikapcsolja* — mondván, hogy a britt világbirodalom egy külön népszövetségi csoport, beleértve a francia Kanadát, a burföldet, Indiát, Arábiát, Egyiptomot, a maláji földet. Kikapcsolja Oroszországot is, amelyet külön népszövetségi csoportnak vélelmez, a fehéróroszok, ukránok, keleti törökök, georgiaiak, tatárok, örmények bevonásával. (E kissé önkényes és könnyen félremagyarázható, bár szellemesen védelmezett álláspontot Coudenhove maga vette revízió alá. „A páneurópai kérdésnek számolni kell a szoros gazdasági, történelmi, földrajzi, kulturális összefüggésekkel, amelyek Angliát és Oroszországot Európa többi részeivel összekötik. Amennyiben Anglia és Oroszország részt akarnak venni az európai államszövetségben, úgy ez tőlük függ”. A páneurópai kongresszusra meghívták az orosz és britt delegációt, de ez idő szerint csak a britt delegáció jelentette be részvételét. Coudenhove most sem gondol a két említett állam teljes bevonására, csak bekapcsolásukra kelet-nyugati Locarno-rendszer alapján.)

A Coudenhove által elképzelt európai politikai kontinens huszonhat nagy államot és hét kisebb területet, Danzig, Fiume stb. ölel fel. Ez államkomplexum területe ötmillió négyszögkilóméter, lakosainak száma háromszázmillió. Páneurópának *gyarmatokra* is szüksége van és

pedig a *zárt* afrikai gyarmatok, Libia, Kongó stb. és a *szétszórt* gyarmatok: Madagaszkár, Holland-India, a francia Hátsó-India stb. egészenek ki a páneurópai birtokállományt. A coudenhovai térkép szerint a világ öt hatalmi csoportja így tagozódik: *Páneurópa* huszonhatmillió négyszögméter, négyszázharmincegymillió lakossal, a *britt világbirodalom* harminchatmillió négyszögkilóméter, négyszázötvennegymillió lakossal, az *orosz birodalom* huszonkétmillió négyszögkilóméter, száznegyvenötmillió lakossal, a *mongol birodalom* tizenkétmillió négyszögkilóméter, négyszáznyolcegymillió lakossal és végül *pánamerika* harmincegymillió négyszögkilóméter, kétszáztizenkétmillió lakossal.

Miért kell összefogniok az európaiaknak?

Páneurópa természetesen nem úgy készül, ahogyan a nagyhatalmak békeszerződéseikben kikerekítenek egy országot: körzövel és lénival. Coudenhove-Kalergi „földrajzilag“ meghatározható Páneurópája nem öncél és tevékenységbe hozható akkor is, ha történetesen kevesebb vagy több európai állam lép egymással föderációba. Az amerikai egyesült államok sem egyszerre alkották meg az uniót és az oceánon túli unió *teljés megszervezése még ma sem ért véget*, mert még nem valósította meg a maradék nélküli pánamerikai ideált. A Coudenhove által felállított földrajzi fogalom *csak* jelzi a kereteket, amelyeket mindenekelőtt elsőrendű páneurópai célkitűzésekkel kell megtölteni.

Melyek azok a célkitűzések, amelyek a páneurópai programba bele tartoznak? Más szóval: minő célok azok, amelyeket az egyes európai államok egymagukban képtelenek megoldani és hogy eredményes munkát végezzenek, „szövetségre“, nemzetközi társas munkára kell lépniök egymással?

Európát pillanatnyilag *három* irányu katasztrófa fenyegeti.

1. Nemesak a győztes és a legyőzött államok, de maguk a győztes államok között is folytonosan felmerülnek konfliktusok, amelyek egy bizonyos idő múlva háborúban robbannak ki. Vészterhesen közeleg a megsemmisítő háború.

2. A világháború romjain megszületett a világforradalom eszméje Oroszországban. A szovjet Európa forradalmasításáról még ma sem mondott le, csupán az időre hagyta rá a számára kedvező pillanat kihasználását. Oroszországnak *minden* időben imperiálista céljai voltak Európával és az orosz expanzív veszedelem nagyságát nem csökkenti az a körülmény, hogy most Moszkvában a bolsevisták vannak uralmon.

Európának forradalmi uton való, minden átmenet nélküli bolsevizálása még fokozottabb mértékben a nyomorúságok és szenvedések tanyájává tenné kontinensünket, mint Oroszországot. Coudenhove szerint úgy a vörös, mint a fehér Oroszország egyforma veszedelem Európára. Egészítsük ki e megállapítást azzal, hogy Európa számára a vörös vagy fehér szélsőséges mozgalom akkor is veszedelem, ha az történetesen nem Oroszországból jön. A diktatúrák mindinkább elharapodzó rendszerére gondolunk, amelyek nacionalista túlhevítettségüknél fogva makacs elszigetelődéseket teremtenek és amelyek ellen hatásosan felvenni a küzdelmet csupán Páneurópa keretei között lehetséges.

3. Végül Európát a gazdasági és pénzügyi összeomlás veszedelme fenyegeti. A valuták esésének, a termelés megszakadt folytonosságának, a már csaknem általánossá vált munkanélküliségnek, az európai kultúra hordozója, a középosztály összeomlásának legfőbb oka, hogy az egyes államok nem akarják belátni, hogy *Európa: összefüggő gazdasági egész* és termelése csak központi irányítással, központi nyersanyag elosztással és a termelés helyes kontingentálásával menthető meg.

Páneurópa megvalósításán egyformán dolgozhatnak a szociáldemokraták, akiknek internacionális céljai között az európai kérdésnek illetén való rendezése már amúgy is benn van és az európai *polgári* osztályok, amelyek számára Páneurópa nemcsak külpolitikai kérdéseket old meg, de elősegíti a polgárság szociális problémájának megoldását is. Páneurópa hármas célkitűzése az újra élni akaró polgárság gyors reorganizációja számára nyújt levegőt. Elképzelésében mély polgári gondolkodásra vall és ugyanabból a lelki alkatból fakad, amelyből annak idején a francia forradalom, a demokrácia, a liberálizmus és a parlamentarizmus. Nem véletlen az, hogy Európa nagy polgárai, egy Wilson a maga népszövetségi programjával ezt a koncepciót vallotta és hogy egy Rathenau Cannesben uttörője volt a páneurópai gondolatnak és a többiek, Nitti, Caillaux, Keynes, Ferrero mind Páneurópának szószólói, ha mindjárt hiányzik is a gondolatmenetükből a páneurópai terv szabatos és precíz körülírása.

Az európai vámszövetség

„Az Európát megsemmisítéssel fenyegető háboru elkerülése végett páneurópai döntőbírószági szerződésre van szükség.

Az orosz expanzív törekvések elkerülése végett páneurópai védelmi szerződésre van szükség.

A gazdasági összeomlás elkerülése végett páneurópai vámunióra van szükség.“

A döntőbíróági szerződést, a védelmi szerződést előbb-utóbb megfogja csinálni a Népszövetség is. Aminthogy a Népszövetség égisze alatt összehívandó gazdasági konferencia is olyan eredményekkel kecsegtet, amelyek *páneurópai* szempontból kívánatosak. De bármennyire is könnyebb feladatnak látszik a vámunió, mint például a döntőbíróági vagy védelmi szerződés megkötése, — miután ez utóbbiak érzékeny területi veszteségekbe való megnyugvást tangálnak — alapjában véve az európai gazdasági unió megkötése elé ez idő szerint még áthághatatlan akadályok tornyosulnak. Paul Göhre kimutatja, hogy a gőzgép feltalálása óta fokozatosan, számszerint hét nagy ipari központi vidék fejlődött ki földünkön, amelyek *autarkok*, amennyiben gazdaságilag önállók azaz a termelés és fogyasztás folyamatában nem szorulnak rá más ipari autark területre. A hét nagy gazdasági terület között az európai autark terület a legkisebb és mégis a legelszomorítóbb képet mutatja. Európának új piacra van szüksége, de e piacot csak ő teremtheti meg. Hogyan? A legtöbb új állam védvámokkal bástyázza magát körül és e védvámok többé-kevésbé osztályérdekeknek, a nagyiparos osztály érdekeinek szolgálatában állanak. A szociálista álláspontnak, hogy a világháborút részben nagyipari érdekek érelték meg, e megvilágításban igaza van és nem tagadható, hogy a nagyiparos osztály védvámos politikája érvényesül ma is, amikor e védvámos elbarrikálizálódás miatt, magának az országnak nem nagyipari lakossága kénytelen drágábban vásárolni azt az árut, amelyet vámmentes behozatal esetén olcsóbban szerezhetne meg. Sajnálatosképen a gyáriparosok érdekei még a kereskedelem érdekeivel is folytonosan összeütköznek. Míg a kereskedők minden fenntartás nélkül rokonszenvezhetnek például a *Cobden* szabadkereskedelmi szövetség eszméivel, ugyanakkor a gyáriparosok huzódoznak a szabadkereskedelem elveiért küzdő európai mozgalomban való részvételtől, mert szerintük „a szabadkereskedelem megöli a hazai ipart“. Ugyanezek az önös, magánérdekek a páneurópai mozgalom szabad kifutását is meglassítják, mindaddig, amíg az európai nagyiparos osztály rá nem jön arra, hogy Európa huszonhat állama közötti vámhatár lebontása, ha mindjárt más termelési feltételeket is von maga után, az egész gazdasági élet szanálását fogja eredményezni.

Mindenesetre diszkusszionábilis, hogy hol kell elkezdeni a dolgot. Európa egyes vezető politikusai szerint a *gazdasági együttműködéseknek előbb kisebb csoportjait kell megteremteni* és lépésről-lépésre

haladni a nagyobb egység felé. Legfontosabbnak a középeurópai vám-szövetség kiépítése tűnik, amelynek egyik változata a *Dunaföderáció*.

E téren ép úgy két iránnyal találkozunk, mint nemzetközi politikai téren. A népszövetségi biztonsági paktumok megoldásánál is egyes államok a *regionális* paktumok, tehát több egymással intenzívebb kapcsolatban álló államalakulat biztonsági szerződését firsírozták és elejtették az „egyetlen“ európai biztonsági paktum ötletét. A Népszövetségben a regionális paktum győzött és az első regionális paktum a locarno-i paktum, amelynek pandantját keresik a kisantant államok Magyarországgal, a balkáni államok Bulgáriával és az észak-keleti államok Oroszországgal. Igen valószínű tehát, hogy a politikai és a gazdasági kérdések hajszálesőves érintkezése folytán a *vámszövetség ügye is a regionális paktum sorsát követi* és elsősorban ott találkozunk majd több állam vámuniójával, ahol a biztonság politikai problémája már a békeszerződéseken tulmenő egymásközötti garanciára talált. Ám ez mit sem változtat az alapelven, hogy Európa rekonstrukciója csupán a kontinentális, egész Európa vámuniójának megteremtése után válhat valósággá.

Valószínűségű jóslásokba — a részleteket illetőleg — nehéz és talán nem is opportunus beocsájtkozni.

Páneurópa és a kisebbségi kérdés

A mai Európában negyvenmillió kisebbségi él, akik a békeszerződések papiralkotmánya szerint a „Népszövetség védelme alatt“ állanak.

A legutóbbi évek folyama alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy sem a többségi nemzetek nem igyekeznek arra, a kisebbségekkel szemben követendő méltányossági álláspontra helyezkedni, amely pedig a többségi nemzetek heterogénitásából egyenesen következik, sem a Népszövetségnek a kisebbségi panaszok kivizsgálására alkalmazott módszerei nem bizonyultak objektíveknek, igazságosaknak és jogilag kikényszeríthetőeknek. A kisebbségek közjogi helyzetének intézményes feljavítása immár az európai béke érdekében elmulaszthatatlan feladatképen jelentkezik és a feladat szükségére jellemző, hogy nemcsak a két ízben megtartott genfi kisebbségi konferencia, de a többi békeligák, népszövetségi egyesületek, a nemzetközi jogegyesületek is állandóan foglalkoznak a kisebbségi anomáliák gyökeres rendezésével. Szomorú, de azon a helyen, ahol „döntenek“, a kompetensek a kisebbsé-

ségi kérdés általános rendezése elől homokba dugják fejüket és a negyvenmilliós európai kisebbségi-komplexum ügyét Quantité négligeablenak tekintik. Az irtózás és menekülés a kisebbségi kérdés rendezése elől okát és magyarázatát a többségi nemzetek mohó nacionalizmusában találja. Mindaddig, amíg a nemzeti öntudat megtartja a mai szétroncsolt Európában jelenlegi kártékony alakzatát, teljesen kizártnak tekinthető olyan politikai légkör megteremtése, amely a kisebbségi állampolgárok szabad kulturális fejlődését biztosítja.

Ha egyszer Páneurópa létrejön, e probléma önönmagától megoldódik. Páneurópai tanítások szerint mítosz az a hit, hogy az európai nacionalizmus *vérségi* köteléken alapszik. Az izlandiak kivételével — írja Coudenhove — az összes európai népek: kevert népek. Az európai nemzetek számos *repräsentativ* man-jén kimutatható, hogy géniuszuk nem a vérségi kapocs tisztaságát dicsőíti. Tagadhatatlanul van és lesz nemzetiségi kérdés és nemzeti öntudat. Ezt legelsősorban a kisebbségek vallják, amelyekről ép oly távol állanak az üres internacionálista jelszavak, mint a többségiektől, sőt argumentumaik döntő tényezője épen az, hogy hisznek saját népiségük megmásíthatatlanul eltérő karakterében. De az európai nemzetek nem vérközösségen, hanem *szellemi* közösségen fonodtak össze, vagy ahogyan *Renan* kifejzi, emlékképeikben, az eggyüttélésben és a közös eggyüttélésre való közös visszaemlékezésben. *Még az anyanyelv sem döntő kritérium.* Az irek nagyrésze angolul beszél, mégis irnek vallja magát. A bolgár és szerb nyelv között nincs nagyobb különbség, mint egyazon nyelv tájszólásai között — mégis halálos ellenségként állanak szemben egymással, noha saját jól felfogott érdekeik a legszorosabb eggyüttműködést írják elő. Az európai nemzetek különlegesképen *kulturközösségek* s legérzékenyebb nemzeti pontjuk: a hősi tisztelet, az irodalmi hagyomány, amely figyelmen kívül hagyva más nemzet hősi kultuszát és irodalmi hagyományait, elzárkozik és ösztönösen ellenségévé válik a másikénak. Legtöbb gyűlölet a nemismerés nyomán fakad, a legtöbb barátság az őszinte kulturközeledésben.

Páneurópa a nemzeti eszmét nem veti el, önönmaga kezdő sikereit gáncsolná el vele, ha ezt felállítaná célkitűzése gyanánt. A vámhatárok lerombolása, a nemzetközi eggyüttműködésre irányuló szerződés, az új összefüggést hirdető és tanító pedagógia azonban közvetlen közelbe hozza egyik nemzetet a másikkal és a különböző kulturák eggyütműködése oly harmóniát eredményez, mint amilyenre jó példa Svájc. Ha Európa számára megéri az összhang új idénye, ha az eddig ég

és föld között lebegő kisebbségek ép oly zavartalanul fejthetik ki kulturális tevékenységüket, mint a többségek, ha a gazdasági vámok nem huznak mesterséges határokat, úgy a reváns gondolata a kisebbségekben visszafejlődik, mert már nem lesz érdemes számukra a történeti határok visszaállítását mégcsak érzéseikben sem fenntartaniok. Az eddigi elvesztett történeti egység helyett az európai egységben oldódnak fel, az eddigi nemzeti öntudatuk mellé kialakul az európai öntudat érzelemvilága, amely megfogja teremteni a maga nemzeti hőseit, a maga ékesszóló dalnokait, a maga közvetlenül ható hagyományait, mint a középkorban a keresztény hit megteremtve az egységes Európát, megteremtette a különböző nyelveket beszélő érzelmi közösséget és egyházi irodalmat.

Nem lep meg tehát bennünket, hogy mindazok a kisebbségi politikusok, akik hátsó gondolat nélkül népük becsületes és lojális elhelyezkedésére gondolnak a kijelölt új közjogi határok között, testestől lelkestől Páneurópa hivei. A macedon-kérdés megoldására — a macedon nép tudvalevőleg három állam határai mögé került — nem látszik okosnak az a terv, amely az összes macedonoknak egy területen való egyesítését tervezi, noha ez a Wilsoni önrendelkezési elvből következne. Nem látszik okosnak, mert nem praktikus, mert új balkáni háború és leszámolás nélkül ma már nem vihető keresztül. Ellenben az a megoldási terv, amely balkáni föderáció felé törekszik és amely mind a három ország macedonjai számára azokat a jogokat és előnyöket biztosítja, mint amilyenekkel közös együttélésben rendelkezének, megnyugtató elrendezés volna az egész Balkán szempontjából. Nos, a mai Európa-kérdés: macedon-kérdés nagyban. És ahogyan a mai Macedonia példaadás, hogy hová jutottunk, minő viharfészkét ágyaztunk be Európába, úgy a *hajdani* Macedonia, Fülöp és Nagy Sándor földje, történeti példákkal szolgál a páneurópai mozgalomra is. A hajdani macedon imperiálizmus az utolsó pillanatban egyesülni kényszerítette Spártát, Athént és Thebát, de Demosthenes pánhellén kísérlete már későn jött. A federáció nélküli Hellász áldozatául esett a barbár nagyhatalomnak.

A páneurópai Unió

Coudenhove-Kalergi mozgalmának és a többi európai összefogást hirdető mozgalmaknak alapgondolata egyszerű, kézzelfogható, ennek ellenére — talán éppen ezért — számos helyen félreértik. Nálunk Romániában éppen a többségi sajtó részéről érte támadás a mozgalmat.

Viszont megállapítható, hogy más országokban a páneurópai mozgalom gyönyörűen halad.

Coudenhove-Kalergi gróf, egy a multbani szellemi tevékenysége után is érdemes arisztokrata család sarja, mint említettük 1923-ban bontotta ki a páneurópai mozgalom zászlóját. A fiatal politikusban renkívüli értékes szellemi felkészültség, tiszteletreméltó propagatív képességekkel párosult. Csakhamar megnyílnak előtte a világlapok hasábjai és az európai felolvasó termék is rendelkezésére állanak. Mint „Páneurópa első nagykövete“ hónapokat tölt Amerikában felolvasó körúton, hol előadásait nemcsak nagy érdeklődéssel hallgatták, de Páneurópáját, mint egyetlen megoldási lehetőséget ismerték fel, amelynek megvalósítását Amerikának is minden rendelkezésére álló eszközzel kell majd támogatnia. Propagandájának eredményeképpen megalakult „Páneurópa amerikai segélybizottsága“.

Coudenhove-Kalergi kedvező fogadtatása Amerikában, ahol ugyanezt a gondolatot száz évvel ezelőtt valósították meg pontosan, inkább látszik indokoltnak, magától értetődőnek, mint Európában. Az amerikai polgár saját országa történetéből tudja, hogy Észak-amerika negyvennyolc köztársaságának egyesítése minő óriási anyagi fellendülést jelentett Amerika számára, ugyanakkor az európai testvérháború milyen mélységekbe taszította le az ó-világot. Természetesen az amerikai polgár azt is tudja, hogy lekopirozni a washingtoni alkotmányt Európa számára nem lehetséges. Amerika uniója egynyelvű, Európa számára pedig még csak egy úgynevezett hivatalos nyelv sem képzelhető el. Az *esperanto* alkalmas segítő nyelv lehet a nemzetközi kereskedelmi és társadalmi érintkezési viszonylatban, de költészet számára nem nyelv és bármennyire is groteszkül hangzik, nem tudjuk elképzelni, hogy *esperanto* nyelven el lehessen mondani egy jóízű anekdotát, vagy szerelmet lehessen vallani. De viszont az egész Európa jövőjére irányuló koncepciónak nincs ily messzire menő célja, csak az, hogy az európai államok gazdaságilag fogjanak össze, lépjenek vámszövetségbe, nyujtsanak végre az amerikai termelés számára ismét felhasználható Abzatsgebietet. Páneurópa levegőjében bizonyára nem marad meghallgatatlanul a kívánság, hogy az amerikai tőke engedje el Európa háborús adósságát és vegyen részt az európai ujjaépítés munkájában. Minden vitán felül áll, hogy Páneurópa és Pánamerika közötti viszony a külön kontinentális szervezkedések dacára is csak a legbarátságosabb lehet.

Coudenhove-Kalergi, hogy tervezetének gyakorlatibb formát

adjon és ne *könyv*, hanem *mozgalom* legyen belőle, megalapítja a páneurópai uniót, amelynek tagja lehet minden férfi vagy nő, aki a páneurópai eszme hívének vallja magát. A páneurópai unió Bécsben folyóiratot is ad ki, amely időről-időre tájékoztatja hiveit a mozgalom állásáról. Az unió tagjai egyes államokban külön páneurópai csoportokat alkotnak s ott, ahol többnyelvű az ország lakossága, a csoport alcsoportokra oszlik. Csehszlovákiában például cseh, magyar, német páneurópai csoport is működik és a mozgalom cseh részről is erős, Benes külügyminiszter nem egyszer jelentette ki, hogy testestől lelkestől hiva a páneurópai mozgalomnak. Ellenben nagyon hézagosan van kiépítve a páneurópai mozgalom Romániában, ahol a megbízottnak báró *Manuel Caprinak* tulnyomó részben csak a kisebbségi érdeklődést sikerült megmozdítania, az államtöbbség azonban a megnyilvánult mozgalomra vontatottan és erőtlően reagál.

Az október első napjaiban Bécsben összeülő első *páneurópai kongresszuson* csaknem valamennyi európai állam képviselteti magát, többek között Franciaország, Németország, Magyarország, Ausztria, Csehszlovákia, Anglia, Belgium, Litvánia, Esztország, Görögország. A kongresszusra való felhívást Franciaország részéről *Herriot* volt miniszterelnök boesájtotta ki, aki a kongresszusnak egyik elnöke lesz. Az európai egyesült államok markánsabb francia képviselői közé tartoznak: *Caillaux* volt miniszterelnök, *Painlevé*, *Briand*, *de Monzie* és a francia író-világ színe-java. Németország részéről *Loebe*, a német birodalmi gyűlés elnöke áll a mozgalom élén. Ausztria részéről *Seipel* tekinthető a páneurópai mozgalom fejének. Magyarországból pedig *Lukács* György volt miniszter viszi a népes delegációt a kongresszusra. A csehszlovákiai delegáció bejelentett elnöke *Paclav Schuster* volt miniszter, görög részről az ismert diplomata, *Politis*, eszt részről *Pusta*, litván részről *Klimus* volt miniszterek. Az angol együttműködési bizottság elnöke *Steed*, az amerikai együttműködési bizottság elnöke pedig *Stephen* professzor szintén részt vesz a kongresszuson.

Amint említettük a páneurópai mozgalomnak több árnyalata van és a Coudenhove által kezdeményezett unió nem foglalja magában mindazokat, akik az európai egyesült államokban látják az egyedüli politika jövőjét. A „Páneurópa“ lap mellett *Karl Anton Rohan* „Europäische Revü“ című lapja (Neue Geist Verlag) hívja fel az olvasó figyelmét. E folyóirat az európai egyesült államokkal kapcsolatosan számról-számrá hoz közleményt és e folyóiratban szólalt meg Páneurópa mellett *Nitti* volt miniszterelnök is, aminthogy az európai összefogásnak hivei *Lloyd George* volt miniszterelnök is és az angol

munkás-párt vezérkara. Ami pedig az irodalmat illeti, Wellstől Panait Istratiig, Romain Rollandtól Blasco Ibanezig húzódik az európai egyesült államok szószólóinak lánc. A Bergson elnöklete alatt álló „intellektuális együttműködés nemzetközi komitéján kívül működik még egy „Európai együttműködés“ című egyesülés Karl Nötzel, ismert író vezetésével.

Vaskos repertoriumot lehetne összeállítani mindazon contemporain megnyilatkozásokból, amelyek az európai egyesült államok összefogása érdekében íródtak meg. E mozgalomnak legtöbbje megfér a páneurópai mozgalomban és ha más módszerekkel is, de oda torkoll, ahová a fiatal bécsi gróf irányítja mozgalmának hajóját. A mi célunk azonban nem az, hogy rámutassunk az egyes európai föderációs mozgalmak közötti taktikai vagy elvbeli különbségekre és azok teljességével, vagy egyéni színeivel ismertessük meg az olvasót. A legmarkansabb európai föderációs mozgalmat, a bécsi páneurópai uniót emeljük csupán ki és a többi mozgalmakat viszont azért említettük fel, hogy ezzel is aláfessük e mozgalom nagy időszerűségét és mindkevésbé elodázhatatlan szükségességét és praktikusságát.

Páneurópa megvalósításának eszközei

Coudenhove-Kalergi szerint a páneurópai mozgalomnak *ellenségei* négy osztályba sorozhatók és ezek: a nemzeti sovíniszták, a kommunisták, a militaristák és a védvamos nagyipar. Más minden pártárnyalathoz tartozó polgár vagy szociáldemokrata összeegyeztetheti meggyőződését a páneurópai meggyőződéssel. De *hogyan* talál e meggyőződés kifejezése praktikus formát? Vajjon elképzelhető-e, hogy a páneurópai mozgalom gyakorlati eredményhez jusson, ha országonkénti csoportokba verődve kongresszusokon hangoztatja kívánságait, azaz ha egyelőre megmarad *társadalmi* alakulatában, egy európai egyesület formájában, mindaddig, amíg oly erős nem lesz, hogy akaratát ki tudja *kényszeríteni*? Vajjon belátható időn belül érezteti-e sikerét, ha esetleg sikerül rávenni Európa országainak demokrata politikai pártjait, hogy az *általános és közséi választásokon csak olyan jelöltet támogassanak*, aki magát meggyőződéses páneurópaistának vallja és meggyőződéséért hajlandó a parlamentben is szót emelni? Minden kétséget kizáró módon a minél nagyobb társadalmi propaganda, amelyet az idő, az európai sors is folytonosan alátámaszt, megtermékenyítőleg hat a dolgainkat intéző politikusainkra és már is megállapítható, hogy az alig pár éves páneurópai mozgalom mélyen behatolt ~~intellektueink~~ gondolko-

dásába, noha eddig még semmi sem történt, a páneurópai unió csak platonikus alakulat volt, amelynek propagálói közös eszmeecserére sem tudtak még eddig egyetlen izben sem összeülni.

Csupán egy nagyobb szabású páneurópai kongresszus fogja tisztázni a Páneurópához vezető koncepció útjait. A célkitűzés adva van és alig ha akad páneurópaista, aki ne értene egyet a végső konklúzióval: az Északamerikai Egyesült Államok mintájára szerkesztessék egy európai alkotmány, amely lerontja a vámhatárokat és lehetségessé teszi, hogy például egy utódállambeli magyar úgy érezze magát akár Csehszlovákiában vagy Romániában, mint Magyarországon, amint hogy egy szászországi ember számára már közömbös, hogy Szászországban telepszik-e meg vagy Poroszországban. Az elképzelt páneurópai alkotmány szerint Páneurópa olyan egységként jelenne meg a nemzetközi világpolitika dobogóján, mint az amerikai Unió és befelé is olyan törvényhozással bírna, mint emez, tehát: két törvényhozói kamarával rendelkezne és pedig a népek házával és az államok házával. Coudenhove a Völkerhaus-t háromszáz képviselőre kontemplálja és minden egymillió európai egy képviselőt választana. Ugyanakkor a Staatenhaus huszonhat állam huszonhat kormányának kiküldöttein ölelné fel. E törvényhozás szabályozná az európai vámunió-kérdést, megteremtené az európai állampolgárság fogalmát és közös költségvetéssel iskolákat, intézményeket tartana fenn, amely a páneurópai gondolatot bevezeti az új ifjúság, az elkövetkezendő generációk lelkébe.

Ez azonban csak betetőzése, gyümölcsszedése a páneurópai mozgalomnak. Mit kell tenni addig is, amíg Páneurópa utópiája megszűnik álmokép, utópia, irodalom lenni? Nagyon helyesen: legelső sorban össze kell hívni a páneurópai politika híveit és a különböző, sajátos országhelyzetüket jól ismerő delegátusok szellemi retortáján keresztül átszűrni az eddig kialakult koncepciót, amely maga is alá van vetve az időnek, a körülményeknek. Így a Coudenhove már részletkérdéseiben is kidolgozott tervezete lényeges változásokon mehet keresztül. Coudenhove-Kalergi könyvét még akkor írta meg, amikor Németország nem volt tagja a Népszövetségnek és úgy látszott, hogy Franciaország és Németország között elképzelhetetlen a jóviszony és e két állam torzsalakodása sietteti az európai tömegsirt. Németország felvétele a Népszövetségbe azonban a Népszövetségnek olyan lökést adott, amely egy csapásra visszaadja a hitet, hogy a páneurópai mozgalom megvalósításának eszközei tulajdonképpen a Népszövetség kezében vannak.

Minden vonatkozásában kíváncsú és nélkülözhetetlen volt, hogy az első páneurópai kongresszus összejöjjön. E kongresszuson finom

diplomáciai érzékkel *kikapcsolnak minden területi kérdést* és így lehetővé teszik, hogy az egyes államok között a surlódási felületet a minimálisra csökkentsék le. Programm szerint három külön bizottságban tárgyalni fogják az európai garancia, leszerelési, döntőbíróági, szövetségközi, adóssági, kisebbségi, közlekedési, általános politika- és gazdaságügyi, nevelési problémákat és Páneurópának más kontinensekhez vagy Európa mai területén élő de más kontinensekhez kapcsolódó államokhoz való viszonyát.

Szent hitünk, hogy a jelenlegi páneurópai unió célkitűzését akkor éri el, amikor feleslegessé válik és megszüntetheti önmagát. Páneurópát nem Coudenhove-Kalergi fogja megcsinálni, hanem az európai államok kormányai. A páneurópai mozgalom: enciklopédista mozgalom, amely előkészíti a talajt, beidegzi a nemzetközi együttműködés eszméit, lélekben készíti elő az új Európát nem a genfi Népszövetség ellen, hanem mint a *genfi Népszövetség mellé alakuló intézmény*, mint a népszövetségi törekvések könnyű csapata, mint amilyenek a népszövetségi ligák, a kisebbségi iroda, a nemzetközi jog előkészítő főtítkársága, de mindezeknél szélesebb, áthatóbb, belterjesebb alapon, mert mélyen behatol a sokrétegeződésű nemzetbe és intellektuális felkészültségeken túl a szintetikus érzést keresi — másrészt pedig *részproblémák helyett az egész kérdéskomplexumot egyszerre megmarkoló megoldást keres*.

A bécsi konferenciának szerény megítélésünk szerint egyik legfontosabb, sőt *egyetlen* tárgya leend: miként lehet a páneurópai mozgalomnak megnyerni a Népszövetséget?! Amikor Coudenhove-Kalergi a páneurópai unió nevében javaslatot adott be a Népszövetség főtítkárságához, hogy a *Népszövetség külön európai irodát állítson fel*, amelynek feladata, hogy vegye tanulmányozás tárgyává az „európai” államok politikai és gazdasági problémáját, tartson állandó összeköttetést a páneurópai mozgalommal és a külön európai népszövetségi titkárság megteremtésével az európai népek szoros kapcsolatát készítse elő, olyan ajánlat elé állította a Népszövetséget, amely alól kitérnie morálisan is lehetetlen.

Nem lehet a holnaputánt kijátszani a holnap ellenében — írja Coudenhove-Kalergi és ezzel meg is adja mozgalmának kvintesszenciáját. Nem lehet világnépszövetséget csinálni, ha előbb nincs készen egy olyan Európa, amely tekintélyében, súlyában egyenértékű ne volna a többi kontinensekkel. Rá kell kényszeríteni a Népszövetséget arra, hogy fokozottabb lendülettel építse ki az igazi békét és Clemenceau Népszövetsége helyett wilsoni Népszövetséget teremtsen, torzó helyett harmonikus alkotást, amelynek minden tagja ép és egész.

KORUNK KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI DIENES LÁSZLÓ

EDDIG MEGJELENT SZÁMOK:

1. <i>Czakó Ambró</i> : Kereszténység és modern élet . . .	Lei	20
2. <i>Kassák Lajos</i> : Az új művészet él	„	20
3. <i>Keresztury Sándor</i> : Szlávok a háború után . . .	„	30
4. <i>Radóné Kempner Magda</i> : Integrállények. (Regény)	„	50

Kapható a KORUNK kiadóhivatalában (Cluj-Kolozsvár, Strada Regală 47.)
a pénz előzetes beküldése mellett

DIENES LÁSZLÓ

Művészet és Világnézet

Tanulmányok az új művészi irányokról

TARTALOM:

1. Miért nem érti a mai ember a ma művészetét? — 2. A művészet szerepe kulturánkban. — 3. Művészet és világnézet. — 4. A művészet és közönsége. — 5. A kubizmus és expresszionizmus világnézeti gyökerei. — 6. Egy magyar művész Bécsben. (Uitz Béla művészete.) 7. George Grosz — 8. A ma költője és a ma embere. — 9. A mai francia irodalom útja. — 10. Gusztav Flaubert. — 11. Anatole France. — 12. Ázsiai hatások Európa szellemi életében. — 13. Világnézetek útján.

A 150 oldalas kötet kapható a KORUNK kiadóhivatalában 100 leiert, utánvétellel 110 leiert.

KORUNK

Világnézeti havi szemle, szerkeszti:

DIENES LÁSZLÓ

CLUJ-KOLOZSVAR (ROMÁNIA)

A KORUNK önálló dolgozatokat és ismertető közleményeket hoz korunk világnézeti kérdéseiről. Nem korlátozza magát egy bizonyos speciális ismeretkörre, hanem mind annak megtárgyalását programjába veszi, aminek korunk szempontjából világnézeti jelentősége van. Fő feladatának azt tekinti, hogy megismertesse olvasóival a világot ma mozgató eszméket s elébe adja azt a tény- és eszmeanyagot, amelyből lehetőleg tiszta képet nyerhessen a mai világnézeti helyzetről. Tehát úgy a társas élet különböző formáiban, a politikai és gazdasági életben, mint a vallásban, a művészetekben és irodalomban, az egyes tudományok eredményeiben és a technikai fejlődésben megnyilatkozó új mozgalmakat és eszme-áramlatokat világnézeti szempontból méltatja és értékeli. Célja objektív, pártatlan megállapításokat adni, ezért helyet ad minden világnézeti irány-
nak, amely valódi meggyőződésen alapszik.

Előfizetési ára:

	egy'évre	félévre	negyedévre
Romániában	720 Lei	360 Lei	200 Lei
Csehszlovákiában	140 Kc	70 Kc.	40 Kc.
Jugoszláviában	220 Dinár	110 Dinár	60 Dinár
Magyarországon	260.000 Korona	130.000 Korona	75.000 Korona
Ausztriában	28 Schilling	14 Schilling	8 Schilling
Egyéb külföldön	22 Sv. fr.	11 Sv. fr.	6 Sv. fr.

Egyes szám ára: 80 Lei, 15 Kc, 25 Dinár, 30.000 Kor., 3 Sch., 2'5 Sv. fr.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Cluj-Kolozsvár, Str. Regală 47.